

BELEVİ, Hâlid b. İsa

(خالد بن عيسى البولي)

Ebü'l-Bekâ Alemüddîn

Hâlid b. İsa b. Ahmed el-Belevî

(ö. 780/1378 [?])

Endülüslü seyyah, kadı ve şair.

Hicaz bölgesinden Mağrib ve Endülüs'e göç eden Arap asıllı Belî kabilesine mensuptur. Babasının kadılık yaptığı Gırnata'ya bağlı küçük bir kasaba olan Kantûriye'de (Cantoria) doğdu. İlk tahsilini babasından ve doğduğu şehrin diğer âlimlerinden yaptı; daha sonra Gırnata'ya giderek öğrenimine devam etti. 736'da (1335) yirmi üç yaşlarında iken Hicaz'a gitti ve hac farızasını ifa ettikten sonra dönüştü uğradığı Tunus'ta iki yıl kalarak Sultan Ebû Yahyâ b. Ebû Zekeriyâ el-Hafsi'nin kâtipliğini yaptı. 1341'de Kantûriye'ye döndü ve aynı yıl kadı tayin edildi. Daha sonra bu görevine Berşâne'de (Purchena) devam etti. Bu sırada *Tâcü'l-mefnûk* adlı eserini gözden geçirip tamamlama imkânı buldu. Ölüm tarihi kesin olarak belli değildir.

Başta İbnü'l-Hatîb olmak üzere çağdaşlarınca övgü ile anılan Belevî'nin en önemli eseri *Tâcü'l-mefnûk fî tahliyeti 'ulemâ' i'l-meşrih* adlı seyahatnâmesidir. Dört yıl dokuz ay on iki gün süren yolculuğunda günün gününe kaydettiği notlardan meydana gelen bu eserinde müellif uğradığı yerler hakkındaki gözlemlerini, tanıştığı âlim ve şairleri anlatmış, onların sosyal ve fikrî hayatlarından bahsetmiş ve eserlerinden alıntılar yapmıştır. İbn Cübeyr'in *er-Rihle*'sinden nakil yaptığı söylenmekte ise de (Brockelmann, II, 226; Seyyid Abdülazîz Sâlim, s. 230) bu doğru değildir. Zira İbn Cübeyr ile Belevî'nin uğradıkları yerler aynı olsa bile seyahatlerinde takip ettikleri güzergâhlar farklıdır. Eserlerindeki ifade ve muhteva benzerliği ise anlatılan şeylerin aynı olmasından kaynaklanmaktadır. Belevî seyahatnâmesini edebî sanatlar yönünden zengin, seçili, şerh ve açıklama cümlelerinin çokça tekrar edildiği bir üslûpla kaleme almıştır. Eserini yazarken gözlemlerine ve görüştüğü âlimlerden aldığı bilgilere dayanmış, gezdiği şehirlerin tarihî eserleri, mescitleri ve medreseleri hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir.

Tarihî, edebî, içtimâî ve ilmî açıdan büyük değeri haiz olan *Tâcü'l-mefnûk*, İbn Nübâte'nin divanını, Şehâbeddin İbn Ebû's-Senâ el-Halebî'nin şiir mecmuasını ve daha pek çok kitabın adını Endülüs ve Mağrib'e ilk haber veren eserdir. *Tâcü'l-mefnûk* ilk yazılışından sonra müellifi ta-

rafından gözden geçirilip yeniden kaleme alınmış (1366), daha sonra da torunu Ali b. Ahmed b. Hâlid tarafından istinsah edilmiştir (1416). Eserin günümüze ulaşan nüshaları bu üç ayrı nüshadan istinsah edildiğinden aralarında bazı farklılıklar mevcuttur. Seyahatnâmesinin Ali b. Ahmed tarafından yazılan nüshası Rabat'ta Karaviyyin Camii Kütüphanesi'ndedir. *Tâcü'l-mefnûk*'in ayrıca Rabat Umumi Kütüphanesi'nde dört, Melik Kasrı Kütüphanesi'nde bir, Miknâs Zeydâniyye Kütüphanesi'nde bir adet olmak üzere muahhar tarihli altı nüshası daha bilinmektedir (bk. *Tâcü'l-mefnûk*, nâşirin mukaddimesi, I, 11-12). Hasan es-Sâih tarafından tahkik edilen eser, mukaddime ve fihrist ilâvesiyle iki cilt halinde yayımlanmıştır (Rabat, ts.).

Belevî *Tâcü'l-mefnûk*'ta, şeyhlerinin rivayetlerini topladığı *bernâme*c*, kaside ve kıtalarından meydana gelen divan, rahmet hadisi diye bilinen, "Allah Teâlâ rahmetini yüz parça yaptı da doksan dokuz parçasını kendi yanında tuttu, bir parçasını yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle bütün mahlûklar birbirlerine şefkat gösterirler. Hatta kısarak -yavrusunu emzirirken- dokunur korkusuyla bir ayağını yukarı kaldırır" (Buhârî, "Edeb", 19) meâlindeki hadisnin *tahrîc*'ine ayırdığı bir risâle, Buhârî'nin *sûlâsiyyât*'ını ihtiva eden bir kitap ve çeşitli şairlerin şiirlerinden seçerek bir araya getirdiği bir mecmuasından bahsetmekteyse de bunlar günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Buhârî, "Edeb", 19; Belevî, *Tâcü'l-mefnûk fî tahliyeti 'ulemâ' i'l-meşrih* (nşr. Hasan b. Muhammed es-Sâih), Rabat, ts. (Dâru lhyâi'l-İslâmî), I-II; a.e., nâşirin mukaddimesi, I, 1-139; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1400/1980; Lisânüddin, *el-Ketîbetü'l-kâmine* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1983, Mukaddime, s. 15; a.mlf., *el-İhâta fî ahbâri Ğimâta* (nşr. Muhammed Abdullâh İnân), Kahire 1393-97/1973-77, I, 500-502; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 247; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973-74, I, 186-192; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylül-ibtihâc (ed-Dibâcû'l-müzheb içinde)*, Kahire 1329-30 — Beyrut, ts. (Dâru'l-Kütübü'l-ilmîyye), s. 115; Makkarî, *Nefhu't-tib*, II, 532-533; VII, 112-115; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 229; *Tecrid Teremesi*, XII, 126; Brockelmann, *GAL*, II, 226; *Suppl.*, II, 379; *İzâhu'l-meknûn*, I, 210; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IV, 97; a.mlf., *Mu'cemü muşannifi'l-kütübü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1406/1986, I, 176; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *et-Târîh ve'l-mü'errihâne'l-'Arab*, İskenderiye 1967, s. 229-231; Sarton, *Introduction*, III/1, s. 807; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, V, 19-21; VI, 81, 563; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), II, 297; Hasan b. Muhammed es-Sâih, "Ebû'l-Bekâ el-Belevî", *el-Bahşûl-İlmî*, sy. 1, Rabat 1964, s. 191-195.

MEHMET AYKAÇ

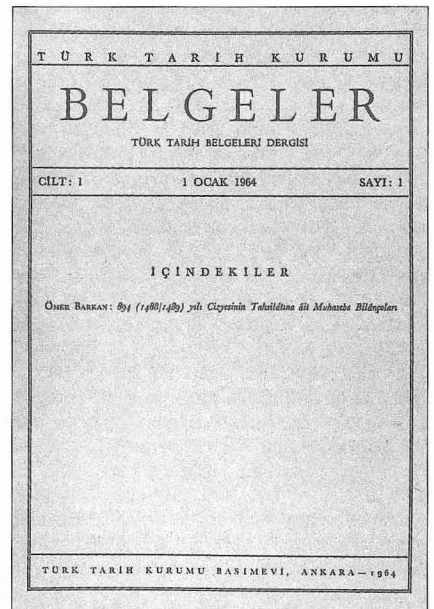
BELGELER

Tarihî vesikaların neşri için
Türk Tarih Kurumu tarafından
yayımlanan dergi.

Daha önce tarihî vesikaların neşri maksadıyla Maarif Vekâleti tarafından 1941 Haziranında yayımlanmaya başlanan *Tarih Vesikaları* adlı dergi 1949 Mayısına kadar devam etmiş ve yeni seri olarak Ağustos 1955, Ocak 1958 ile Mart 1961'de üç sayı daha yayımlandıktan sonra bir daha çıkmamıştır (bk. TARİH VESİKALARI). Türk tarihinin yazılı belgelerini gün ışığına çıkarmaya devam etmek maksadıyla Türk Tarih Kurumu *Belgeler* adıyla yeni bir dergi yayımlamaya girişmiş, alt başlığı *Türk Tarih Belgeleri Dergisi* olan bu yayının ilk sayısı 1 Ocak 1964'te çıkmıştır.

Türk Tarih Kurumu'nun genel sekreteri Uluğ İğdemir'in yazdığı önsözde *Belgeler*'in hangi düşünceyle hazırlandığı ve programının ne olacağı açıklanmıştır. Burada kaydedildiğine göre Atatürk 1935 yılı yazında Türk Tarih Kurumu'na yolladığı çalışma programında çeşitli yerlerde dağınık halde bulunan tarihî bütün vesikalar, el yazmaları, kitâbeler, vakfiyeler ve mahkeme sicillerinin modern ve geniş bir binada toplanarak tasnif ve tanzim edilmesi, bu vesikaların uzman-

Belgeler dergisinin 1. sayısının kapağı

lar tarafından incelendikten sonra tarihî değer ve önemine göre, külliyyat halinde ve Türk tarihi malzemeleri serisi şeklinde yayımlanması gerektiğine işaret etmişti.

Bu istek 1947 yılı sonlarında Tarih Kurumu'nun dört üyesiyle iki yabancı ilim adamının bir önerisiyle tekrarlanmış, Başbakanlık Arşivi'ndeki bazı defterlerin fotokopileri istenerek ilk çalışmalara başlanması teklif edilmiştir. Ancak 1954'te "Türk Tarihi Arşivi" başlığı ile bir dergi yayımlanması uygun görülerek 1958'de yönetmeliği hazırlanmış ve ilk yazının 1963'te teslim edilmesi üzerine *Belgeler*'in birinci sayısı 1 Ocak 1964'te çıkarılmıştır. *Belgeler*, daha önce çıkan *Tarih Vesikaları* boyunda (20 × 27,5 cm.) değişik sayfa sayısı ile bastırılmıştır. 1. sayıdaki tek vesika, Ömer Lütfi Barkan'ın "894 (1488-89) Yılı Cizyesinin Tahsilâtına Ait Muhasebe Bilançoları" başlıklı çalışmasıdır. 2. sayıya (Temmuz 1964) Tayyib Gökbilgin "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanûnî Sultan Süleyman Devri Belgeleri", B. Sıtkı Baykal "Âyânlık Müessesesi...", Halil Sahillioğlu "XVII. Asrın İlk Yarısında İstanbul'da Tedavüldeki Sikkelerin Râici", Ömer L. Barkan "Edirne ve Civarındaki Bazı İmaret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları" başlıklı yazıları ile katılmışlardır. Bunlardan sonuncusu, çok hacimli bir çalışmadır (s. 235-377). 3-4. sayıya (1965, baskı 1967), Halil Sahillioğlu "Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi", Yakup Mughul "Portekizliler'le Kızıldeniz'de Mücadele ve Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi Hakkında Bir Vesika", Halil İnalıcık "Adalet-nâmeler" başlıklı araştırmalar ve vesika neşriyle katılmışlardır. 5-6. sayı (1966, baskı 1968) yalnız Ömer L. Barkan'ın "Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)" başlıklı çok hacimli (s. 1-479) yazısına ve vesika takdimine yer verilmiştir. 7-8. sayı (1967, baskı 1969) H. Sahillioğlu'nun "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi", Cüneyt Ölçer'in "Nadir Birkaç Osmanlı Sikkesi", Cengiz Orhonlu'nun "Osmanlı Teşkilâtına Ait Küçük Bir Risâle", Bekir S. Baykal'ın "Osmanlı İmparatorluğunda XVII ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni ile İlgili Belgeler", Şerafettin Turan'ın "Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Krallığı arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defterleri"; 9-12. sayı-

da (1968-1971) yalnız Tayyib Gökbilgin'in "Venedik Arşivi'ndeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler" ile Celâl Dinçer'in "Osmanlı Vezirlerinden Hasan Fehmi Paşa'nın Anadolu'da Bayındırlık İşlerine Dair Hazırladığı Layiha" başlıklı yazıları yer alır. 13. sayı (1979) sadece Ömer L. Barkan'ın yine çok hacimli (s. 1-380) "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", 14. sayı (1980-1981) Halil İnalıcık'ın "Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler" (s. 1-91) başlıklı yazıları bulunmaktadır. 15. sayı (1981-1986) İsmail Aka "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", İ. H. Uzunçarşılı "Osmanlı Sarayında Ehl-i Hiref Defteri", İsmet Kayaoğlu "Beşir Ağa Vakfı", Münir Aktepe "II. Mahmud Devrinde Osmanlı - Sardunya Münasebetlerine Dair Bazı Belgeler", Musa Çadırcı "Hüseyin Avni Paşa'nın Terekese" hakkındaki belgeleri yayımlamışlardır. 16. sayı (1987, baskı 1988) Selâmi Pulaha ile Yaşar Yücel "I. Selim Kanunnâmesi (1512-1520) ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları", Münir Aktepe "II. Mahmud Devri Osmanlı İmparatorluğu ile Sardunya Krallığı Arasındaki Münasebetlere Dâir İrâde-i Seniyyeler", Fethi Tevettoğlu "Ali Fethi Okyar'ın Günlük Hâtıraları" ile ilgili belgeleri yayımlamışlardır. 17. sayı (1988) Halil İnalıcık'ın 14. sayıdaki makalesinin devamı, Halil Sahillioğlu'nun 3-4. sayıdaki makalesi, Cüneyt Ölçer ve B. Sıtkı Baykal'ın 7-8. sayıdaki makaleleri, Mehmet Akif Erdoğan'ın "Beyşehir Sancağı İcmal Defteri", Münir Aktepe'nin 15 ve 16. sayılardaki yazılarının devamı, Tevfik Güran'ın "Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi" ve Kemal Beydilli'nin "1828-1829 Osmanlı - Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler" başlıklı yazıları yayımlanmıştır.

SEMAMİ EYİCE

BELGRAD

Sırbistan Federe Cumhuriyeti'nin
ve Yugoslavya'nın başşehir.

Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği kesimdeki plato üzerinde kurulmuştur. Kuzey ve Orta Avrupa'yı Karadeniz ve Ege denizine bağlayan tabii yollar üzerinde bulunduğundan eski dönemlerden beri önemli bir yerleşim merkezidir.

Sırpça *Beo-grad* "beyaz şehir" mânâsına gelir. Serhad şehri olması sebebiyle

le Osmanlılar tarafından "dârülcihad" olarak tavsif edilmiş, diğer Belgrad'lar-
dan ayırt edilmesi için de Tuna Belgradı ve Üngürüs Belgradı gibi adlarla anılmıştır.

Bugünkü Belgrad'ın yer aldığı alan Neolitik devrin ilk zamanlarında iskân görmüş, milâttan önce IV. yüzyılda Kelt kabilelerinin bölgeye yerleşmesinden önce de özellikle Tuna ve Sava nehirlerinin kıyılarında, kuzeyden gelen çeşitli göçlerin etkisiyle farklı bir etnik yapıya sahip olmuştur. Milâttan önce III. yüzyılda bir Kelt kabilesi olan Scordisci Tuna nehri kıyısında, bugün Belgrad'ın bir banliyösü olan Karaburma mevkiinde ilk yerleşim merkezini kurmuştur.

Romalılar bu bölgeye İlkçağ'ın son yıllarında geldiler ve Sava nehrinin Tuna ile birleştiği noktanın yukarısında Belgrad'ın eski yerleşim yeri olan Singidinum'u kurdular. Şehir, özellikle milâttan sonra I. yüzyılın sonlarında burada kurulan askerî kampın etrafında gelişmiş ve bu gelişmede Tuna üzerinde bulunan donanma üssünün de büyük katkısı olmuştur. Fakat II. yüzyılda belediye, III. yüzyılda koloni seviyesine getirilmiş olmakla birlikte IV. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlamış ve 441'de de Hunlar tarafından tamamen tahrip edilmiştir.

Singidinum V. yüzyılın ikinci yarısında sık sık Gotlar, Gepidler ve Herullar'ın saldırısına uğradı. Bizans İmparatoru I. Justinien yıkılmış olan şehrin etrafını surlarla çevirip tahkim ettirdiyse de bu yeni kale de sık sık vuku bulan saldırılarla tahrip edildi. Avarlar'ın 568'de Panonia'yı ele geçirmesinden sonra durumu daha da kötüleşen Singidinum, Bizanslılarla Avarlar arasındaki çarpışmalarda devamlı savaş alanı oldu ve nihayet VII. yüzyılın başlarında Avar ve Slavlar'ın saldırılarıyla tamamen yıkıldı. Bundan sonra şehrin tarihi bir müddet meçhul kalmaktadır. Singidinum harabeleri üzerinde inşa edilen Ortaçağ Belgradı'nın kuruluşu konusunda çok az şey bilinmektedir. 878 tarihli bir belgede ilk defa Slav kökenli Belgrad ismiyle bir piskoposluk merkezi olarak zikredilmektedir. Bundan sonraki yüzyıllarda Bulgarlar, Bizanslılar ve Macarlar arasında sık sık el değiştirmiştir. 1354'te Sırp Kralı Stefan Dušan tarafından zaptedilen Belgrad, onun ölümünden sonra tekrar Macar idaresine girerek Maçva eyaletine bağlandı. 1403'te Prens Stefan Lazareviç şehri Macar-